SINEZA
Časopis za humanističke i društvene nauke

CC BY NC ND

https://doi.org/10.63356/sin.2025.020
UDK 321.77(497.1):342.573"1918/2006"

Prikaz

Jugoslovenska država 1918-2006. od Prvodecembarskog akta do Majskog referenduma

Milan Gulić (2023). *Jugoslovenska država 1918-2006. od Prvodecembarskog akta do Majskog referenduma*, Beograd: Institut za savremenu istoriju, str. 1032.

Danilo Kovač
Univerzitet u Banjoj Luci, Filozofski fakultet, Bosna i Hercegovina

Knjiga dr Milana Gulića, *Jugoslovenska država od 1918. do 2006*. godine predstavlja izuzetno jasnu, jezgrovitu i detaljnu analizu političkih i društvenih procesa koji su oblikovali jugoslovensku državu od njenog osnivanja, 1. decembra 1918. godine, do konačnog kraha, odnosno referenduma o osamostaljenju Crne Gore, 21. maja 2006. godine. Gulićevo djelo sadrži predgovor, pet glavnih hronoloških cjelina, zaključak, nepregledan spisak izvora i literature, popis skraćenica i registar imena, što je raspoređeno na 1032 stranice.

Prva hronološka cjelina, posvećena nastanku jugoslovenske države, započinje razmatranjem jugoslovenske ideje i sadrži analizu ključnih faza diplomatske i oružane borbe srpskog naroda tokom 18. i 19. vijeka. Osvrćući se na srpske uspjehe u Balkanskim ratovima, kao i u Prvom svjetskom ratu, dr Gulić razmatra okolnosti pod kojima je 1. decembra 1918. godine osnovano Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. Prateći tok njegovog izlaganja, čitalac stiče uvid na koji način se srpski narod borio i izborio ne samo za svoje oslobođenje, već i ujedinjenje Hrvata i Slovenaca koji još nisu bili dočekali svoju slobodu. Predstavljajući 1918. godinu kao godinu raspleta, dr Gulić objašnjava i međunarodne okolnosti koje su uticale na formiranje jugoslovenske države. U tom kontekstu detaljno su prikazani srpski diplomatski napori, a naročito djelovanje Nikole Pašića.

U drugoj cjelini, posvećenoj međuratnom periodu, autor analizira brojne unutrašnje i spoljnopolitičke izazove sa kojima se suočavala jugoslovenska država. Među prvim problemima nametnulo se pitanje njenog međunarodnog priznanja, kao i definisanje granica sa susjednim zemljama. Oružane snage nove države, čiji su temelji udareni u januaru 1919. godine, predstavljaju posebno potpoglavlje Gulićevog djela. Argumentovano ističući činjenicu da je okosnicu jugoslovenske vojske činila srpska vojska, autor analizira različite rodove oružanih snaga, prikazujući probleme koje je pratilo njihovo formiranje. Dr Gulić analizira mnoge

privredne poteškoće koje su prožimale jugoslovensku državu, poput različitog nivoa ekonomskog razvoja njenih dijelova, izazova u vezi sa uvođenjem jedinstvene valute, te slabe saobraćajne povezanosti. Sa posebnom pažnjom prikazan je položaj vjerskih zajednica. Ističući značaj Srpske pravoslavne crkve kao najbrojnije od njih, autor analizira na koji način je formiranje jugoslovenske države uticalo na ujedinjenje do tada raskomadane Srpske pravoslavne crkve, koje je svečano proglašeno u Sremskim Karlovcima 12. septembra 1920. godine. Osim toga, knjiga sadrži jasan i jezgrovit prikaz političkih procesa unutar jugoslovenske države, poput sukoba centralističkih i federalističkih političkih snaga i stranaka, te rezultata izbora i smjena vlada. Temeljita analiza jugoslovenske, ali i svjetske političke scene, omogućava razumijevanje procesa koji su Kraljevinu Jugoslaviju približili Trojnom paktu, te je uvukli u ratne sukobe.

Poglavlje posvećeno Drugom svjetskom ratu predstavlja treću hronološku cjelinu Gulićevog djela. Ovo poglavlje započinje analizom okupatorske podjele jugoslovenskih teritorija. Posvetivši posebnu pažnju Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, autor objašnjava okolnosti koje su omogućile ustašama da dobiju svoju državu. U tom kontekstu objašnjen je povratak ustaša u Jugoslaviju nakon jugoslovensko-italijanskog sporazuma iz 1937, detaljno su analizirani i njemački interesi na Balkanu, kao i diplomatske aktivnosti Anta Pavelića, vođe Ustaškog pokreta. Autor jezgrovito objašnjava organizaciju vlasti Nezavisne Države Hrvatske, a naročitu pažnju posvećuje genocidnoj politici ustaških vlasti te stradanju Srpske pravoslavne crkve. Objasnivši zakonodavni okvir koji je omogućio, pa i podsticao ustaški obračun sa Srbima, dr Gulić citira izjave tadašnjih hrvatskih državnih funkcionera koje jasno ukazuju na zločinačke namjere samoproglašenih „branitelja zapadne civilizacije". Dešavanja u okupiranoj Srbiji, rad jugoslovenske kraljevske Vlade u emigraciji, kao i pokreti otpora predstavljaju posebne cjeline ovog poglavlja. Za razliku od svog prethodnika, dr Branka Petranovića, autor prikazuje četnički pokret kao antifašistički, ne oklijevajući da ukaže na povremenu saradnju kako četničkog, tako i partizanskog pokreta sa njemačkim i italijanskim okupacionim vlastima, kao i sa vlastima Nezavisne Države Hrvatske. Nakon obimnih cjelina posvećenih odnosu Saveznika prema dešavanjima u okupiranoj Jugoslaviji, oružanim borbama tokom 1944. i 1945. godine, autor analizira nastanak nove jugoslovenske države, zaključujući poglavlje posvećeno Drugom svjetskom ratu.

Četvrta hronološka cjelina posvećena je socijalističkoj Jugoslaviji i obuhvata vremenski period od 1945. do 1992. godine. Na samom početku autor analizira uspostavljanje Jugoslavije kao republike, predvođene Komunističkom partijom kao glavnom političkom snagom. Dr Gulić prikazuje nasilje koje su jugoslovenske vlasti sprovodile nad ideološkim protivnicima, kao i njihov odnos sa vjerskim zajednicama, kao i njemačkom nacionalnom manjinom. Osim toga, obrađen je privredni polet, koji je započeo u prvim mjesecima

mira, obnovom više fabričkih postrojenja. Analizirajući politiku jugoslovenskog rukovodstva prema selu, dr Gulić dopunjuje analize dr Momčila Pavlovića koji se bavio ovom temom. Objašnjavajući jugoslovensku spoljnu politiku u prvim poslijeratnim godinama, autor jezgrovito prikazuje promjenu njene orijentacije sa Zapada na Istok. Sukob Jugoslavije sa zemljama Informbiroa, koji je ubrzo uslijedio, obrađen je sa posebnom pažnjom. Gulić je zasebne cjeline posvetio razvoju Jugoslavije u šezdesetim i sedamdesetim godinama 20. vijeka, kao i djelovanju jugoslovenske političke emigracije. Opisujući političke i ekonomske prilike u Jugoslaviji nakon smrti Josipa Broza Tita, autor objašnjava raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, te početke ratnih sukoba u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Posljednje poglavlje Gulićevog djela posvećeno je zajedničkoj državi Srbije i Crne Gore i obuhvata period od 1992. do 2006. godine. Poglavlje počinje osnivanjem Savezne Republike Jugoslavije, te sadrži analizu spoljnih pritisaka na ovu državu, među kojima su i sankcije Ujedinjenih nacija. Jedan od značajnijih doprinosa Gulićevog djela, jeste prostor koji je posvetio Srbima van Srbije, ne samo u ovom, već i u prethodnim poglavljima. U skladu sa svojim akademskim interesovanjima, autor detaljno analizira položaj i politiku Srba u Hrvatskoj, kao i odnos vlasti u Beogradu prema Srbima koji žive van Srbije i Crne Gore. Opisana su ratna i politička dešavanja u Republici Srpskoj Krajni, kao i Republici Srpskoj od 1992. do 1995. godine. Posljednji dio Gulićevog djela na zanimljiv način opisuje procese koji su udaljavali Crnu Goru od zajedničke države. U tom kontekstu analiziran je dolazak na vlast Mila Đukanovića nakon izbora 1997, Beogradski sporazum iz 14. marta 2002, formiranje državne zajednice Srbije i Crne Gore iz 4. februara 2003, te Majski referendum iz 2006. godine, koji predstavlja posljednje potpoglavlje Gulićeve knjige.

Kapitalno djelo uglednog srpskog istoričara dr Milana Gulića sadrži ne samo hronološko izlaganje, već i kritički pristup svim analiziranim periodima, procesima i ličnostima. Dr Gulić, koristeći bogatu i obimnu literaturu, objavljene i neobjavljene izvore, osvjetljava mnoge sfere jugoslovenskog društva, a naročito one krucijalne, poput unutrašnje politike, diplomatije i ekonomije. Stoga čvrsto vjerujem da njegovo djelo predstavlja nezaobilaznu osnovu za dalja istraživanja bilo kog segmenta jugoslovenske političke i privredne istorije.

Baveći se spoljnom politikom jugoslovenske države, ova knjiga kroz različita poglavlja prikazuje njene odnose sa susjednim državama, predstavljajući vrijednu literaturu i za inostrane istraživače koji obrađuju politiku svoje zemlje prema jugoslovenskoj državi. To se između ostalog odnosi i na italijansku istoriografiju, koja posvećuje značajnu pažnju jugoslovenskoj državi. Na taj način Gulićevo djelo sintetiše ili nadopunjuje značajna dostignuća italijanskih istoričara poput Masima Bukarelija, Stefana Santora, Erika Gobetija, Alberta Bekerelija i mnogih drugih koji prikazuju dinamične odnose Italije sa jugoslovenskom državom tokom više faza

njenog postojanja. Različita poglavlja Gulićeve knjige pružaju jezgrovit prikaz Londonskog ugovora iz 1915. godine, problema u vezi sa priznavanjem prve jugoslovenske države, koji su između ostalog uzrokovani obzirima britanskih i francuskih vlasti prema italijanskom premijeru Vitoriju Orladnu. Gulić je obradio sporove u vezi sa Rijekom, te detaljno analizirao Rapalski i Rimski sporazum. Na zanimljiv način prikazan je italijanski doprinos formiranju Ustaškog pokreta, koji je predstavljao sredstvo pritiska italijanskih vlasti prema političkom Beogradu između dva rata. Čitaocu ove knjige biće jasnije na koji način je uspostavljana saradnja između italijanskih vlasti i četničkog pokreta na određenim teritorijama, a detaljno su prikazani italijanski interesi na Balkanu tokom Drugog svjetskog rata, kao i u kasnijim periodima.

Sintetički karakter ovog djela čini ga pogodnim da bude obavezna ispitna literatura, kako za studente osnovnih tako i postdiplomskih studija. Zbog preciznosti, jasnoće jezika i argumentacije knjiga je pristupačna ne samo za akademsku zajednicu, već i za širu publiku. Istorijski izvori koji su citirani u osnovnom tekstu ovog djela, poput govora pojedinih političara, te segmenata zakona i štampe, lako se mogu adaptirati i poslužiti u nastavi istorije ne samo u gimnazijama, već i u osnovnim i srednjim stručnim školama. Stoga čvrsto vjerujem da je knjiga uvaženog kolege Gulića nezaobilazna literatura za sve naučne i pedagoške radnike koji imaju bilo kakvog dodira sa izučavanjem jugoslovenske države.